

David D. Grafton, *Muhammad in the Seminary: Protestant Teaching about Islam in the Nineteenth Century* (NY: New York University Press, 2024)

David D. Grafton, *İlahiyat Fakültelerinde Muhammed: 19. yüzyılda Protestanların İslam Eğitimi* (NY: New York University Press, 2024), pp xii+288. ISBN 9781479831463.

► Kitap incelemesi / Book review

Nesrin ÜNLÜ

Dr. Öğretim Üyesi, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı / Assistant Prof., Marmara University, Faculty of Theology, Department of Sociology of Religion | ROR ID: 02kswqa67 | İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0003-4981-1966 | nesrin.unlu@marmara.edu.tr

Atıf / Cite as: Ünlü, Nesrin. "David D. Grafton, *Muhammad in the Seminary: Protestant Teaching about Islam in the Nineteenth Century* (NY: New York University Press, 2024)". *Milel ve Nihal* 22/1 (2025), 157-161.

Öz

Amerikalıların Müslüman kültürü ile olan tarihsel temaslarını inceleyen literatüre önemli bir katkı sunan bu kitap, 19. yüzyılda Amerika'da İslam'ın Protestan teolojisi öğrencilerine nasıl ve hangi malzemelerle aktarıldığı üzerinde durmakta ve ilahiyatlarda İslam'a ve Müslümanlara yönelik hakim bakış açısını ana hatlarıyla ortaya koymaya çalışmaktadır. Yazar bu araştırma vesilesiyle günümüz ilahiyat eğitiminin çok kültürlü ve çok dinli toplumlara daha iyi hitap edebilmesine katkı sunmayı hedeflemektedir. Kitap, araştırma aralığını ilk resmi kurum olarak ilahiyat yüksek eğitimi veren Andover İlahiyat Fakültesi'nin 1808'de açılmasıyla başlatır ve 1910'da ilk defa birçok Protestan grubu bir araya getiren Edinburgh Dünya Misyoner Konferansı ile bitirir. Yazar, bu çalışma için ilk ilahiyat fakültelerinden en çok sayıda öğrenci çeken, gelişmiş teolojik kütüphaneleri olan ve Protestanlık içinde farklı gruplara ait yedi tanesini seçmiştir. Bu dönemde Protestan ilahiyat fakülteleri, İslam'a hem misyonerlik çalışmalarına ışık tutmak için hem de kilise tarihi ve Yahudiliği daha iyi anlamak için ders programlarında yer vermişlerdir. Yazara göre 19. yüzyıl boyunca büyük ölçüde kötülenerek ele alınan İslam dini, yüzyılın sonlarında daha detaylanmış ve pozitif bakış açılarıyla da incelenmeye başlanmıştır. Bu çerçevede, hala Protestanlıktan aşağıda görseler de, birçok ilahiyat fakültesi mezunu İslam'ı Protestanlık öncesinde insanlığın ahlaki gelişimi için bir ara basamak olarak değerlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: 19. yy Amerikan Protestanlığı, Müslüman-Hristiyan ilişkileri, Protestan İlahiyat Fakülteleri, Çok kültürlülük, Din Eğitimi, 19. yy Protestan Misyonerliği.

Abstract

This book makes a significant contribution to the literature examining the historical interactions of Americans with Muslim culture. It focuses on how and with what course materials Islam was conveyed to Protestant theology students in 19th-century America, aiming to outline the dominant perspective on Islam and Muslims in seminaries. Through this research, the author seeks to contribute to contemporary theological pedagogy to better address multicultural and multireligious societies. The book begins its investigation in 1808, with the opening of Andover Theological Seminary, the first official institution to offer higher theological education, and concludes in 1910, with the Edinburgh World Missionary Conference, the first organization to bring together various Protestant groups. For this study, the author selected seven theological seminaries that attracted the largest number of students, had advanced theological libraries, and represented different groups within Protestantism. During this period, Protestant theological seminaries included Islam in their curricula both to aid missionary work and to enhance understanding of church history and the Hebrew Bible. According to the author, Islam, which was largely criticized throughout the 19th century, began to be examined in more detail and with positive perspectives toward the end of the century. Within this framework, although Islam was still seen as inferior to Protestantism, many graduates of theological seminaries considered it a transitional stage in humanity's moral development prior to Protestantism.

Keywords: 19th Century American Protestantism, Muslim-Christian Relations, Protestant Seminaries, Multiculturalism, Religious Education, 19th century Protestant Missionary Work.

Özellikle Müslüman-Hristiyan ilişkileri üzerinde uzmanlaşmış bir İslam çalışmaları profesörü olan kitabın yazarı David D. Grafton, aynı zamanda Lutheran bir pastördür. 19. yüzyıla odaklanan bu çalışmasıyla Grafton, günümüz ilahiyatlarında¹ çok kültürlü ve çok dinli toplumsal ortama hassas ve mütevazı bir şekilde hitap edebilecek eğitim yaklaşımının oluşmasına bu tarihsel çalışmayla katkı sunmayı umduğunu ifade etmektedir. Amerika ve Kanada’da din görevlilerine Protestan, Katolik, Ortodoks ve Yahudi dinlerinde lisansüstü eğitimi veren ilahiyat fakülteleri arasından 270’den fazla üyesi bulunan The Association of Theological Schools (İlahiyat Fakülteleri Derneği)², 2012 yılında çok dinli ve çok kültürlü toplumu anlamak ve onunla doğru iletişim kurmak için öğrencilerin diğer dinî geleneklerle ilgili bazı eğitimler almasını yeni bir kriter olarak ilahiyat eğitim beklentilerine eklemiştir. Bunun üzerine bu fakülteler konfesyonel eğitimini verdikleri kendi dinî geleneklerinin dışında kalan diğer dinlerle de bazıları oldukça gönüllü, bazıları ise biraz isteksizce ilgilenmek durumunda kalmışlardır (ix-xi).

Müslümanların Amerika’daki tarihi, köle ticareti ile Amerika’ya getirilen ilk Müslümanlar ile yüzyıllar öncesine kadar uzanır; hatta, Kolombus’un 1492’deki seferinde de bazı Müslüman ya da Hristiyan olmuş eski Müslümanların olabileceği düşünülmektedir.³ Ancak, genel olarak 19. yüzyıla kadar İslam, beyaz Amerikalıların ilgisini çekmemiştir. 19. yüzyıl boyunca Amerikalı tüccarlar Osmanlı İmparatorluğu ile ticari ilişkilerini geliştirdikçe, beyaz Amerikalıların İslam kültürü ile yakından temas etmeleri için olanaklar doğmuştur. Bu dönemde toplumda kıyafetler, kahve ve kilim gibi Doğu’ya ait materyal kültüre yönelik bir ilgi ve zevk oluşmuştur. Bu ilgi, Comte de Volney’in *Voyage en Syrie et en Egypte* kitabının 1787’de İngilizce tercümesi yayınlanınca daha da büyümüştür. Oryantalist resimler ve literatür ile birlikte Doğu hem ilgi çekici hem de korkunç bulunan gizemli bir yer haline gelmiştir (2).

Müslümanların yaşadığı topraklar zamanla ilk önce tüccarların, daha sonra misyonerlerin ve gezginlerin gidebilecekleri yerler haline gelmiştir. 1819’da, Protestan ilahiyat fakültesinden yeni mezun olmuş Levi Parsons ve Pliny Fisk isimli iki misyoner, Osmanlı topraklarına doğru yola çıkmışlardır. 19. yüzyıl, Amerika’daki Protestan ilahiyat fakültelerinin yeni kurumlaştıkları bir dönemdir. Yazar, bu kurucu dönemde Protestan ilahiyat fakültelerinin, İslam’a hem misyonerlik çalışmalarına ışık tutmak için hem de kilise tarihi ve Yahudiliği daha iyi anlamak için ders programlarında yer verdiklerini ifade etmektedir. Yazara göre 19. yüzyıl boyunca büyük ölçüde kötülenerek ele alınan İslam dini, yüzyılın sonlarında daha detaylanmış ve pozitif bakış açılarıyla da incelenmeye başlanmıştır. Bu çerçevede, hâlâ Protestanlıktan oldukça aşağıda görseller de, birçok ilahiyat fakültesi mezunu İslam’ı Protestanlık öncesinde insanlığın ahlaki gelişimi için bir ara basamak olarak değerlendirmiştir (7).

Bu araştırma için yazar, 19. yüzyılda kurulan ilk ilahiyat fakültelerinden en çok sayıda öğrenci çeken, gelişmiş teoloji kütüphaneleri olan ve Protestanlık içinde farklı gruplara ait 7 tanesini seçmiştir. Bunlar Protestanlık içindeki mezhepsel bağları ve kuruluş tarihleriyle birlikte şu şekilde verilmiştir: Andover Theological Seminary (Kongregasyonel, 1808), New

¹ *Seminary*, lisansüstü ilahiyat okullarıdır. Yazarın incelediği ilahiyat okulları, bir kilise yüksek okulu (college) ile ilişkili olsa bile bağımsız ve konfesyonel eğitim veren, temelde din görevlisi yetiştirmek amacıyla kurulmuş kurumlardır.

² The Association of Theological Schools (ATS), “Our Mission” (Erişim 20 Kasım 2024).

³ Edward E. Curtis IV, *Muslims in America A Short History* (NY: Oxford University Press, 2009), 4-6.

Brunswick Theological Seminary (Reform, 1810), General Theological Seminary (Anglikan, 1810), Princeton Theological Seminary (Presbiteryen, 1812), Gettysburg Theological Seminary (Lutheran, 1826), Hartford Theological Seminary (Kongregasyonel, 1833), Union Theological Seminary (Presbiteryan 1836) (10). Yazarın araştırma metodunda yaptığı seçimde temsiliyet açısından akla gelebilecek ilk soru neden araştırmasına Babtist ve Metodist örnekleri de dahil etmediği sorusudur. Zira, 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Babtist ve Metodist gruplar Amerika'daki en büyük Protestan gruplardır. Yazar bu grupların pastoral otoritenin ilahiyat fakülteleri gibi eğitim kurumlarından değil de Kutsal Ruh'tan alınabileceğine inandıkları için din görevlisi yetiştiren teoloji fakültelerine uzun bir süre karşı olduklarını, ancak Amerikan İç Savaşı'ndan (1865) sonra bu gibi kurumlar kurmaya yöneldiklerini ifade etmektedir. Ayrıca, araştırma Afro-Amerikan örnekler de içermemektedir. Bunun sebebini de yazar ilk Afro-Amerikan ilahiyat fakültesinin yüzyılın sonunda 1892'de geç bir dönemde kurulmuş olmasıyla açıklamaktadır (11-12).

Yazarın araştırmasında kullandığı birincil kaynaklar şu şekilde özetlenebilir: Seçilen ilahiyat fakültelerinin kütüphane kayıtları, kitap katalogları, ödünç alınan kitaplar listesi, ders programı ve eğitim hedeflerini içeren fakültelerin yıllık katalogları, verilen derslerin izlenceleri, hocaların ders notları, hocalar ve misyonerler tarafından gönderilmiş mektuplar. Yazar, bu fakültelerdeki öğrenciler İslam ile ilgili hangi malzemelere erişebiliyorlardı, hangi malzemelere ilgi duydular, onlara İslam hangi perspektifle sunuldu gibi sorulara cevap bulabilmek için bu birincil kaynaklardan erişebildiği bilgileri kullanmıştır.

Altı bölümden oluşan kitap, birinci bölümde 18 ve 19. yüzyılda Amerika'daki teolojik eğitimin ve ilahiyat fakültelerinin kısa bir tarihini sunar. Yazar, İngiltere'den bağımsızlığın getirdiği yeni siyasal düzen, nüfus artışı ile birlikte Avrupa'dan gelen pastörlerin sayıca yeterli olmaması, Protestanların arasında mezhepsel çeşitliliğin artması, İkinci Büyük Uyanış olarak isimlendirilen dinî hareketlilik gibi nedenlerle 18. yüzyıl sonlarına gelindiğinde eski din görevlisi yetiştirme yöntemlerinde değişimlere gerek duyulduğunu ifade etmiştir. 19. yüzyıl başlarında, daha çok bir pastörün pastör adayına rehberliğini içeren eski modelden ilahiyat kurumlarıyla daha standardize edilmiş modellere geçilmiştir. 19. yüzyılın yeni tip ilahiyatlarında daha önceki İngiliz etkisinin aksine daha fazla gelişmiş olan Alman teolojik ilmi etkili olmuştur. Bu durum, Almanların İslam hakkındaki oryantalist birikimini de Amerikan ilahiyatlarına taşımış ve ilahiyat hocaları İslam ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu bölümde ayrıca kilise yüksek okullarının (*church college*) üniversitelere nasıl dönüştüğü, ilahiyatlarla ilişkileri ve kritik din çalışmalarının etkileri de kısaca ele alınmıştır.

İkinci bölümde ilahiyat kütüphanelerinin oluşumu, karşılaştıkları problemler, kitapların nasıl elde edildiği gibi tarihî arka plan verilerek bu kütüphanelerde yer alan İslam ile ilgili kaynaklar incelenmiştir. Arapça İbranice'ye akraba dil olarak görüldüğünden kutsal kitabı daha iyi anlamak için önemsenmiştir. Kuran da bu çerçevede Arapça örneği olarak kullanılmıştır; bu sebeple kütüphanelerde Kuran kopyalarına sıkça rastlanmaktadır. Kitap satın alınması, oryantalist profesörlerin şahsi kütüphanelerinin katılması gibi yollarla daha az sayıda olsa da bazı kütüphanelerde Beyzâvî tefsiri, Taberi'nin kitabı ve Arapça şiirler gibi eserlere de rastlanmaktadır. Bununla birlikte, İslam'ı ve Hz. Muhammed'i tanıtan eserler ve İslam'ın da yer aldığı dinleri anlatan eserler de mevcuttur. Yazar bu bölümde, bu eserleri kısaca tanıtmaktadır. Bu eserler büyük çoğunlukla, İslam'ın Hz. İsa'ya bakış açısını eleştiren ve Hz. Muhammed'i güce ve zevke zaafı olan yalancı peygamber olarak gören bir tavrı benimsemiştir; ancak yine çoğunun Müslümanları pagan, ateist ve deistlerden de ayrı

tuttuğu ifade edilmiştir. Ayrıca, yazarın araştırdığı 7 kütüphanenin hepsinde bulunan İslam'ı pozitif bir bakış açısıyla ele alan, din adamları tarafından hoş karşılanmayan ancak deist ve aydınlanmacılar arasında çok popüler olan Edward Gibbons'ın *Decline and Fall of the Roman Empire* isimli kitabı da incelenmiştir. Benzer şekilde, yazar 19.yy'da en yaygın Kuran tercümesi olan Geroge Sale'in *the Alcoran of Mohammed* isimli Kuran tercümesinde İslam ile ilgili pozitif bir giriş bölümü yazdığını ifade etmektedir (70). Yüzyılın ilk yarısında İngiliz oryantalistlerin kitapları daha popülerken, iç savaş sonrası dönemde Alman oryantalistler İslam çalışmalarını etkilemişlerdir.

Üçüncü bölümde yazar, öğrencilere derslerde okutulan kilise tarihi ders kitaplarında İslam'ın ve İslam peygamberinin nasıl sunulduğunu incelemektedir. Bu derslerde bütün öğrenciler misyoner olma niyetinde olmasalar ya da şahsi olarak ilgilenmeseler bile İslam ile karşılaşmışlardır. Bu sebeple yazar, bu derslerdeki İslam sunumunun yaygın etkisinin altını çizmektedir. Bu derslerde İslam, genellikle Doğu Hristiyanlığıyla ilgili heretik akımlar tartışılırken otantik Hristiyanlığa zarar veren bir güç olarak resmedilmiştir (90). Ancak, yazar Philipp Schaff'ın düşüncelerinin bu algıda bir kırılma noktası oluşturduğunu; Schaff'ın İslam peygamberini şarlatan veya heretik olarak değil, insanları puta tapıcılıktan monoteizme getiren bir lider olarak gördüğünü ifade etmektedir. Bu bölümde yazar, 3 kilise tarihçisinin İslam peygamberi ile ilgili farklı görüşlerini detaylarıyla sunmaktadır.

Kitabın dördüncü bölümü, 19. yüzyıl ilahiyatlarında Arapça'nın İbranice'ye akraba bir dil olarak nasıl çalışıldığını ve Arapça eğitiminde Kuran'ın nasıl kullanıldığını ele almaktadır. Yazar, Arapça'ya buradaki söz konusu ilginin İslam'ı anlamaya dönük olmadığını, *ad fontes* akımını arka planda taşıyan Kitab-ı Mukaddes tefsir çalışmaları ile ilgili olduğunu ifade etmiştir. Arapça'nın bu kullanılışının tarihî köklerini de kısaca anlatan yazar, Martin Luther'in haham yazılarına güvenmemesine ve Sa'id bin Yusuf al-Fayyumi'nin (Sadıa Gaon) Arapça Tevrat çevirisinin Batı Hristiyanlarının kutsal kitap yorumlarında merkezî bir yer edindiğine değinir (122).

Beşinci bölümde yazar, İslam'ı Hristiyanlığın heretik bir kolu olarak değil de dünya dinlerinden biri olarak, kendi iç bütünlüğüyle ve diğer dinlerle karşılaştırmalı olarak ele almaya başlayan üniversitelerde daha sonraki din çalışmalarının köklerini oluşturan yeni bir perspektifin oluşumunu incelemektedir. Max Müller'den başlayarak dönemde tanınan alimleri ve görüşlerini tanıtır; bu tarihçilerden en çok bilinenin James Freeman Clarke olduğunu belirtir. Clarke Protestan Hristiyanlığı en ileri din görürken, bütün dinlerin bazı hakikatler taşıdığını düşünür ve insanlığın gelişiminde bir basamak olarak görür. Bu dini Darwinizm görüşü çerçevesinde, Clarke'a göre, Tanrısal planda "ihtiyaç hasıl olduğunda, Muhammedilik geldi ve kendi zamanında iyi bir hizmet verdi. Ancak o miadını neredeyse doldurup geçip gitmek üzere." (161).

Kitabın son bölümü ise Protestan misyonerlerin ilahiyatlardaki İslam ile ilgili bilgi aktarımına yaptıkları katkıyı ilahiyatların kuruluşundan 1910 Edinburgh Dünya Misyonerlik Konferansı'na kadar geçen zaman dilimi çerçevesinde incelemektedir. (185). Bu bölümde yazar, misyonerlik eğitimindeki çeşitli gelişmeleri, önemli misyoner isimleri ve İslam görüşlerini ve misyonerlerin İslam üzerine verdikleri dersleri okura sunmuştur.

Yazar, sonuç bölümünde, din görevlisi eğitimi için bu araştırmadan üç önemli ders çıkarılabileceğini ifade etmiştir. Birincisi, İslam'ı kendi kaynaklarıyla ve sistematikle çalışmak doğru ve detaylanmış bir anlayış için gereklidir. İkincisi, Müslümanların 19. yüzyılda Amerika'daki varlığına rağmen İslam Amerikalı bir olgu olarak değil, yabancı bir

Doğu dini olarak görülmüştür. Yazara göre, bugün İslam daha da büyük bir şekilde, Amerikan toplumunun bir parçası haline gelmiştir ve ilahiyat fakülteleri Amerikan İslam'ını dikkate almalı ve eğitimlerine eklemelidir. Üçüncüsü, şu anki ilahiyatlarda Arapça dili eski rolünü kaybetmiştir. Yazar Arapça dilini ilahiyat eğitimi için önemli görmektedir (238-240).

Tanıtımı yapılan bu eser, Protestan ilahiyat fakültelerinin ilk dönemlerinde İslam'ın nasıl öğretildiğini ele almasıyla, Amerika'da İslam ve Müslümanların tarihini inceleyen literatüre yeni bir araştırma konusu kazandırarak önemli bir katkı sunmaktadır. Ancak kitap, dönemin en büyük Protestan grupları olan Baptist ve Metodistleri henüz fakülteleri olmadığından ele alamadığı için, İslam'ın dönemin oldukça çeşitli olan Protestanları tarafından alımlanışını yeterince yansıtamamaktadır. Bu sınırlılığına rağmen eser, Amerika'daki ilahiyat fakültelerinde İslam'ın ele alınışına dair kurumsal tarihi daha iyi anlamaya yardımcı olmakta ve günümüz çok kültürlü toplumlarında din eğitimi için değerli dersler çıkarmaya olanak tanımaktadır.

Kaynakça

- Curtis IV, Edward E. *Muslims in America: A Short History*. NY: Oxford University Press, 2009.
- Grafton, David D. *İlahiyat Fakültelerinde Muhammed: 19. Yy'da Protestanların İslam Eğitimi*. NY: New York University Press, 2024.
- ATS, The Association of Theological Schools. "Our Mission". Erişim 20 Kasım 2024. <https://www.ats.edu/About-ATS>.